

Přátelství v korespondenci Alkuina z Yorku

Martin Šenk

Dílo Alkuina z Yorku, dvořana Karla Velikého a jednoho z hlavních představitelů tzv. karolinské renesance, je prodchnuto jazykem přátelství, a to natolik, že jeho produkce dopisů s motivy přátelství kvalitativně i kvantitativně převyšuje veškerou dochovanou raně středověkou produkci. Porozumět tomu, jak přátelství Alkuin chápal a jakou měly dané zmínky funkci a význam ve své době, je však značně komplikované.

V jednom menším dílku Alkuina z Yorku se ve fiktivním dialogu ptá Pipin (syn Karla Velikého) Alkuina na rozličné otázky, mezi nimiž zazní též: „Co je přátelství?“ načež se mu od Alkuina dostane odpovědi: „Rovnost mezi přáteli.“¹ Situace však není tak jednoduchá a jen v samotném Alkuinově díle lze sledovat hned několik významových rovin, které se pojí s problematikou přátelství. Celou situaci navíc komplikuje skutečnost, že od antiky do dnešních dní prošlo to, co by se dalo nazývat ideálem přátelství, celou řadou význačných změn, z nichž ty nejzásadnější se patrně odehrály v 19. a 20. století v souvislosti s procesy modernizace společnosti a vedly k tomu, že předmoderní jazyk přátelství, typický značnou afektivitou a duchovním rozměrem, se stal dnešním čtenářům obtížně srozumitelným a snadno může svádět ke zjednodušujícím soudům.² Jazyk Alkuina z Yorku a dalších středověkých vzdělců tak například snadno sváděl k závěrům o jejich sexuální orientaci, které se zdály být na první pohled poměrně jednoznačné,³ při hlubší analýze se však ukázaly jako zdánlivé a z hlediska hermeneutiky výkladu textu pří-

¹ „P: Quid est amicitia? – A: Æqualitas amicorum.“ ALKUIN Z YORKU, „Pippini regalis et nobilissimi juvenis disputatio cum Albino Scholastico,“ in *Patrologia Latina: Tom. 101*, ed. Jacques-Paul Migne, Paris, 1863, sl. 978.

² Výstižný přehled podává např. Eva ÖSTERBERG, *Friendship and Love, Ethics and Politics: Studies in Mediaeval and Early Modern History*, Budapest: Central European University Press, 2010.

³ Viz např. dnes již klasická studie John BOSWELL, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality: Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*, Chicago: University of Chicago Press, 1980.

mo chybné.⁴ Navíc teprve v relativně nedávné době byla více doceněna úloha přátelství pro fungování předmoderní společnosti, kdy přátelství představovalo jednu ze základních společenských vazeb.⁵

Ačkoliv se badatelé tématu přátelství u Alkuina z Yorku již věnovali, zaměřili se zpravidla pouze na určitý aspekt (nejčastěji na duchovní rozměr)⁶ a komplexní studie doposavad scházela. Tato práce se proto zaměřuje na analýzu hlavních rovin přátelství v obsáhlém souboru Alkuinovy korespondence (čítající cca 300 dopisů), kdy hlavní pozornost je věnována především dvěma zásadním problémům. Jednak se zaměříme na to, jakých různých významových rovin přátelství v Alkuinově korespondenci doznávalo. Jednak se pokusíme určit, zda Alkuinův koncept přátelství byl či nebyl ovlivněn Ciceronovým spisem *Laelius de amicitia*, který představuje hlavní teoretické pojednání o přátelství – přinejmenším do pozdního středověku.

Pro tyto účely je nejprve představen Ciceronův spis *Laelius de amicitia*. Následuje kratší přehled vývoje konceptu přátelství v pozdní antice a raném středověku. Samostatná kapitola je též věnována politické

⁴ Alespoň v krátkosti je třeba zmínit, že vyvozovat jednoznačné závěry o sexuální orientaci lidí ve středověku je značně problematické. Např. pokud jsou středověcí vzdělanci (ale i další osoby) označovány za „homosexuály“, jedná se až o moderní retrospektivní pohled, neboť středověk takovou kategorii neznal. To je zásadní z hlediska identity jedince, neboť nevíme, jak se daná osoba vnitřně identifikovala v rámci dobového hodnotového systému, kde byli lidé dopouštějící se sexuálního styku s osobou stejného pohlaví označováni pejorativně jako sodomité, natož pak v případech, kdy k sexuálnímu styku ani nedocházelo. Navíc specificky afektovaný jazyk často vycházel z biblických předloh (zmínit lze např. výrazové prostředky Vulgáty v Písni písní, knihách Maka-bejských, knize Sírachovcové či historických knihách Starého zákona). V případě středověku je tak třeba nejvyšší obezřetnosti při tvorbě závěrů stran lidské sexuality. Srov. např. Zuzana SMETANOVÁ – Martin ŠENK, „Sexualita Alkuina z Yorku a metodologická otázka studia ‚homoeerotického‘ jazyka ve středověku,“ *Slovo a smysl* 19, č. 41 (2022): 13–26, kde je tato problematika detailně ukázána právě na příkladu Alkuina z Yorku. Dále k této problematice viz především Stephen C. JAEGER, *Ennobling Love: In Search of a Lost Sensibility*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.

⁵ Přelomovou studií byla především publikace Gerd ALTHOFF, *Verwandte, Freunde und Getreue. Zum politischen Stellenwert der Gruppenbindungen im früheren Mittelalter*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990.

⁶ Viz např. Adele M. FISKE, „Alcuin and Mystical Friendship,“ *Studi medievali* 3, č. 2 (1961): 551–575; Brian P. MCGUIRE, *Friendship and Community: The Monastic Experience, 350–1250*, Ithaca: Cornell University Press, 2010, s. 117–133; Douglas DALES, *Alcuin: Theology and Thought*, Cambridge: James Clarke & Co, 2013, s. 239–244. Přičemž je třeba upozornit, že A. M. Fiske i D. Dales předpokládali, že Alkuinův koncept přátelství byl ovlivněn Ciceronem.

dimenzi přátelství v raném středověku, neboť přátelství představovalo v této době základní mocenskou a společenskou vazbu, což dosavadní práce věnované přátelství u Alkuina opomíjely. Výklad o přátelství u Alkuina z Yorku je pak uveden krátkým shrnutím jeho života a díla.

1. CICERONSKÝ KONCEPT PŘÁTELSTVÍ

Koncept přátelství a to, jak byl znám a rozvíjen na latinském Západě v raném středověku, ovlivnilo především dílo Marka Tullia Cicerona a latinsky píšících církevních otců, na které měl vliv právě Ciceronův koncept. Ve franském světě našlo téma přátelství odezvu v díle Venantia Fortunata a po jisté odmlce pak především v korespondenci Alkuina z Yorku. Než se budeme blíže zabývat Alkuinovým dílem, nastíníme tedy vývoj této předchozí tradice.

Na prvním místě je třeba zmínit Ciceronův spis *Laelius de amicitia*. Cicero v něm provázal řeckou tradici, reprezentovanou především Aristotelem a jeho *Etikou Nikomachovou*, se svou vlastní životní zkušeností, a dialog *Laelius de amicitia* se stal na dlouhou dobu hlavním latinským pojednáním o přátelství.⁷

Ve spise *Laelius de amicitia* nechává Cicero, jak je v jeho teoretických spisech obvyklé, rozmlouvat na dané téma historické postavy.⁸ Přátelství je pro Cicerona záležitostí etickou a veřejnou, a má tedy velmi blízko k hlavním tématům Ciceronova díla. Ciceronovi jde přitom o praktickou stránku věci – zejména o to, jaký vzor poskytnout čtenářům, aby sloužil ve prospěch jak jich samých, tak především vlasti.⁹ Samotné přátelství vymezuje Cicero na více místech, upozorňuje například na nejvyšší sho-

⁷ Dalším teoretickým dílem, které se komplexně tématem přátelství zabývá, je až *De spirituali amicitia* Aelreda z Rievaulx. Viz Jan M. ZIOŁKOWSKI, „Twelfth-Century Understandings and Adaptations of Ancient Friendship,” in *Medieval Antiquity*, eds. Andries Welkenhuysen – Herman Braet – Werner Verbeke, Leuven: Leuven University Press, 1995, zde např. s. 65.

⁸ Ke stylu Ciceronových dialogů výstižně viz Jiří ŠUBRT, *Římská literatura*, Praha: Oikoy-men, 2005, s. 114–116.

⁹ K teoretickým rozporům, které lze v dialogu nalézt, srov. výstižně např. Robin WEISS, „Cicero’s Stoic Friend as Resolution to the Paradoxes of Platonic Love: The Amicitia alongside the Symposium,” in *Ancient and Medieval Concepts of Friendship*, eds. Suzanne Stern-Gillet – Gary M. Gurtler, Albany: SUNY Press, 2014, s. 133–163.

du v životních plánech, náklonnostech, zálibách a v osobních názorech.¹⁰ Jeden z výkladů tohoto pojmu pak Cicero podává následovně:

Přátelství totiž není nic jiného než vzájemná shoda ve všech názorech, které se týkají bohů a lidí, a je spojena s přátelskou přízní a láskou. Nad takové přátelství nedali lidem nesmrtelní bohové snad nic lepšího kromě moudrosti.¹¹

Přátelství dle Cicerona může být pěstováno pouze mezi dobrými lidmi (*virī boni*)¹² a základní vlastnost potřebná k jeho rozvoji je ctnost (*virtus*):

Znamenitě si tedy počínají lidé, kteří shledávají největším statkem ctnost, vždyť právě tato ctnost přátelství nejen plodí, nýbrž je také udržuje a činí je pevným a stálým, bez ctnosti pak přátelství nemůže vůbec být.¹³

V jistém smyslu přátelství předčí jinou ze základních společenských vazeb, a to příbuzenství, neboť „[...] z příbuzenství může být odstraněna laskavost a dobrá vůle, kdežto z přátelství nikoli.“¹⁴ Zároveň, co se týče počtu možných přátel, tak „[...] okruh přátel je tak omezen a zúžen, že pouto lásky v plném smyslu vzniká buď jen mezi dvěma nebo mezi několika málo lidmi.“¹⁵ Budování přátelství je pak nedílnou součástí úsilí o dobrý život.¹⁶ Přátelství přitom nemá dle Cicerona utilitární charakter a neslouží k prostému zajištění osobního prospěchu, neboť

¹⁰ „[...] et id in quo est omnis vis amicitiae, voluntatum studiorum sententiarum summa consensio.“ Marcus Tullius CICERO, „Laelius de amicitia,“ in *M. Tulli Ciceronis De re publica, De legibus, Cato maior de senectute, Laelius de amicitia*, ed. J. G. F. Powell, Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 326. Dále srov. např. tamtéž, s. 346–347.

¹¹ *M. Tullius Cicero: Dvě rozmluvy*, přel. Jan Reiniš, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 86. „Est enim amicitia nihil aliud nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia et caritate consensio; qua quidem haud scio an excepta sapientia nihil melius homini sit a dis immortalibus datum.“ CICERO, „Laelius,“ s. 328.

¹² CICERO, „Laelius,“ s. 327. Podobně např. tamtéž, s. 342; s. 349.

¹³ *M. Tullius*, s. 86–87. „Qui autem in virtute summum bonum ponunt, praeclare illi quidem, sed haec ipsa virtus amicitiam et gignit et continet nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest.“ CICERO, „Laelius,“ s. 328. Dále srov. např. tamtéž, s. 356.

¹⁴ „[...] namque hoc praestat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest [...]“ Tamtéž, s. 328.

¹⁵ *M. Tullius*, s. 86. „ita contracta res est et adducta in angustum ut omnis caritas aut inter duos aut inter paucos iungeretur.“ CICERO, „Laelius,“ s. 328.

¹⁶ Tamtéž, s. 328–329.

[...] přátelství vzniklo spíše z přirozeného popudu než z nějakého nedostatku a potřeby, spíše duševním připoutáním a z jakéhosi smyslu pro přichylnost než přemýšlením a uvažováním, kolik to bude mít pro mne výhod.¹⁷

Zcela zásadní však je pro Cicerona poselství, obsažené ve výkladu o vztahu mezi přátelstvím a věcmi veřejnými, jehož artikulace byla patrně i jednou z hlavních motivací Cicerona pro sepsání spisu.¹⁸ Cicero je zcela jednoznačně toho názoru, že zájem státu a obecné blaho mají přednost před láskou k příteli a láska k příteli nesmí sahat za mez zákona, a především nesmí ohrožovat blaho státu.¹⁹

2. TÉMA PŘÁTELSTVÍ MEZI POZDNÍ ANTIKOU A RANÝM STŘEDOVĚKEM

Téma přátelství na latinském Západě pak na rozhraní antiky a středověku akcentovali ve svých spisech především sv. Augustin, sv. Ambrož, sv. Jeroným, Paulinus z Noly a Jan Kassián.²⁰ Žádný z nich však již nepřišel se zásadním teoretickým spisem na toto téma a úvahy o přátelství rozvíjeli, až na drobné výjimky, především na pozadí spisů, které byly primárně věnovány jiným záležitostem.²¹ Jazyk a představy křesťanských autorů o přátelství pak mohly navazovat na biblické texty, jakými jsou především – kromě novozákonních spisů – historické knihy Starého zákona, Sirachovec, knihy Makabejských či Píseň písní. Přínos patristických autorů, i přes rozdílnost jednotlivých přístupů, spočíval přede-

¹⁷ *M. Tullius*, s. 90–91. „Quapropter a natura mihi videtur potius quam ab indigentia orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam sensu amandi quam cogitatione quantum illa res utilitatis esset habitura.“ CICERO, „*Laelius*,“ s. 332. Dále srov. např. tamtéž, s. 342–343.

¹⁸ Viz např. David KONSTAN, *Friendship in the Classical World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 131.

¹⁹ CICERO, „*Laelius*,“ s. 336–338.

²⁰ Velmi zjednodušeně lze říci, že sv. Augustin se tématu věnuje napříč svým dílem, u sv. Ambrože je třeba vyzdvihnout především *De officiis ministrorum* (3.22), Paulinus a Jeroným o přátelství referují ve svých dopisech a u Jana Kassiana je na tomto poli nejvýznamnější zejm. *Collatio* č. 16.

²¹ Komplexně na toto téma viz např. Carolinne WHITE, *Christian Friendship in the Fourth Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, *passim*. Problematikou přátelství u sv. Augustina se u nás nedávno zabývala Lenka KARFÍKOVÁ, *Přátelství v Augustinových Vyznáních*, Praha: Vyšehrad, 2020, k filozofické stránce viz zejm. s. 56–64, kde mj. upozornila na ambivalentnost tohoto pojmu u sv. Augustina.

vším v obohacení přátelství o duchovní rozměr a propojení konceptu přátelství s představou křesťanské univerzální lásky (*caritas*)²² – antické filozofické koncepty přátelství, které zpravidla uvažovaly o přátelství jako o záležitosti vybraného okruhu moudrých lidí, které si má člověk pečlivě volit,²³ se tak mohly dostávat do rozporu například s novozákonními poselstvími, které naopak vyzývaly k inkluzi.²⁴ Jak ale trefně na příkladu *Vyznání* sv. Augustina ukázala L. Karfíková, přístup latinských otců k tématu přátelství nebyl pevně formulován a mohl mít rozličné podoby i napříč jedním konkrétním dílem.²⁵

Z franské tradice, která předcházela Alkuina, je třeba vyzdvihnout především dílo Venantia Fortunata. Téma přátelství sice reflektovali i další autoři, jako například biskup Řehoř z Tours,²⁶ tvorba Venantia Fortunata je však v tomto případě kvalitativně (a dá se říci, že i kvantitativně, z hlediska počtu dochovaných děl s touto tematikou) dalece převyšovala. U autorů merovejské doby, včetně Venantia Fortunata, můžeme pozorovat to, co lze nazvat politickou rovinou přátelství, čímž reflektovali společenské vztahy v Galii (k tomu viz níže). Básník a biskup z Poitiers, Venantius Fortunatus, však dokázal (patrně díky svému italskému původu) do své tvorby umně zapojit i latinskou antickou vzdělanost a jeho dílo je tak v prostředí merovejské Galie příkladem unikátního propojení utilitárních prvků a politické dimenze tématu přátelství s antickým kulturním odkazem – který je však reprezentován spíše vnější stránkou tvorby a již méně eticko-filozofickým obsahem.²⁷

²² Výstižně s přehledem hlavních linií bádání viz Walter YSEBAERT, „Friendship and Networks,” in *Handbook of Medieval Studies: Terms – Methods – Trends. Vol. 1*, ed. Albrecht Classen, Berlin: De Gruyter, 2010, s. 585.

²³ Viz četná varování Cicerona před výběrem nesprávných přátel, např.: „Sunt igitur firmi et stabiles et constantes eligendi, cuius generis est magna penuria.” CICERO, „Laelius,” s. 347.

²⁴ Viz např. étos Ježíšova kázání na hoře, srov. Mt 5,1–7,27.

²⁵ KARFÍKOVÁ, *Přátelství*, passim.

²⁶ Přátelství v díle Řehoře z Tours je spojeno především s jeho politickou a diplomatickou úlohou (k této rovině přátelství viz níže). Nejnověji k přátelství u Řehoře z Tours viz Hope WILLIARD, „Friendship and Diplomacy in the Histories of Gregory of Tours,” in *The Merovingian Kingdoms and the Mediterranean World: Revisiting the Sources*, eds. Stefan Esders – Hen Yitzhak – Lucas Pia – Tamar Rotman, London: Bloomsbury Academic, 2019, s. 41–53, pozoruhodný je především autorčin závěr, že přátelství nebylo u Řehoře z Tours primárně pozitivním prvkem.

²⁷ Nejnověji se přátelství u Venantia Fortunata komplexně věnovala Hope WILLIARD, *Friendship in the Merovingian Kingdoms: Venantius Fortunatus and His Contemporaries*,

Ve Venantiově díle tak nedošlo k oživení ciceronského odkazu a výjimečnost jeho tvorby lze nalézt především v samotném jazyce a množství dochovaných spisů. Zmínit lze především specifickou afektivitu Venantiova vyjadřování, kdy tento autor ve svých básních, především v těch, které adresoval svým vlivným patronkám,²⁸ projevoval přátelství afektovaným způsobem,²⁹ který se již částečně podobá tomu v díle Alkuina z Yorku. To, že Venantiův jazyk překračoval dobový úzus, lze ilustrovat na příkladu úryvků z básně adresované abatyši Agnes, ve které Venantius cítil potřebu se očistit z jistých nařčení a pregnančně zdůrazňoval duchovní základ jejich přátelství:

Matko mně v důstojenství, sestro sladká v lásce, kterou zbožnou vírou duši i srdcem ctím, nebeskou láskou, a ne nějakým tělesným hříchem: nikoli tělesné, ale to, po čem touží duše, miluji. [...] Běda, naříkám nad svou zkázou, aby snad nebránila lehkovážným šepotem zlá slova mému citu; přesto však je mým úmyslem žít se stejnými nadějami, chcete-li, abych byl opečováván sladkou láskou.³⁰

Venantius Fortunatus však zůstal v kontinentálním prostředí na dlouhou dobu výjimkou.

Téma přátelství v dochovaných písemných pramenech franské proveniencie opětovně ožívá především s příchodem anglosaských misionářů na kontinent – respektive o něm máme díky poměrně bohaté pramenné základně spojené s Anglosasy najednou více informací. Jazyk přátelství

Leeds: Arc Humanities Press, 2022, *passim*. Hodnocení Venantiovy tvorby zůstává dodnes rozporuplné.

²⁸ Snaha zalíbit se vlivným patronům a patronkám bývá ostatně považována za důvod, proč se téma přátelství vyskytuje ve Venantiově korespondenci v tak nezvykle hojné míře. Viz např. Alice V. TYRRELL, *Merovingian Letters and Letter Writers*, Turnhout: Brepols Publishers, 2019, s. 19–23.

²⁹ Na merovejské prostředí velmi specifickou afektivitu Venantiova jazyka lze vysvětlit jeho italským původem. Výstižně viz např. Michael ROBERTS, *The Humblest Sparrow: The Poetry of Venantius Fortunatus*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2009, s. 324–325.

³⁰ „Mater honore mihi, soror autem dulcis amore, quam pietate fide pectore corde colo, caelesti affectu, non crimine corporis ullo: non caro, sed hoc quod spiritus optat amo. [...] heu mea damna gemo, tenui ne forte susurro impediunt sensum noxia verba meum; sed tamen est animus simili me vivere voto, si vos me dulci vultis amore coli.“ Venantius FORTUNATUS, „Carminum epistularum expositionum libri undecim,“ in *MGH Auctores antiquissimi* 4.1, ed. Friedrich Leo, Berlin, 1881, s. 260–261. Podobně afektivním způsobem se Venantius vyjadřoval i v dopisech, které byly určeny jeho přátelům-klerikům, viz např. básně editované pod č. 26, 28 či 76 (tamtéž, s. 75–76; s. 216).

naplňuje totiž rozsáhlou korespondenci Anglosasů wessexského okruhu, sdružených okolo postavy sv. Bonifáce. U sv. Bonifáce a jeho druhů pak můžeme nalézt ozvěny klasického konceptu přátelství, například: „Šťastný je ten, kdo našel přítele, se kterým může hovořit jako se sebou samým.“³¹ Z hlediska vývoje konceptu přátelství pak B. P. McGuire poukázal na přínos wessexských misionářů k rozvoji duchovní stránky přátelství na kontinentu.³² Nutno však říci, že tuto tezi lze jen obtížně verifikovat, neboť pro předcházející období prostě schází pramenná základna. V případě anglosaských misionářů se však tak či tak dostáváme do duchovního světa, ne zcela odlišného od toho Alkuinova.

3. PŘÁTELSTVÍ JAKO ZÁKLADNÍ SPOLEČENSKÁ VAZBA V RANĚ STŘEDOVĚKÉ EVROPĚ A JEHO POLITICKÝ VÝZNAM

Politickou dimenzí přátelství (*amicitia*) v raném středověku se zabývali autoři již od poloviny 20. století.³³ Nicméně s komplexním zpracováním

³¹ „Beatus homo qui invenit amicum, cum quo possit loqui quasi cum semet ipso.“ BONIFÁC, „S. Bonifatii et Lulli epistolae,“ in *MGH Epistolae selectae 1*, ed. Michael Tangl, Berlin, 1916, s. 161. Srov. CICERO, „Laelius,“ s. 355–357. K tomu srov. MCGUIRE, *Friendship*, s. 115, který upozorňuje, že přímý vliv Cicerona nelze u sv. Bonifáce jednoznačně prokázat.

³² Viz tamtéž, s. 105–115 a pozn. aparát na s. 447–449, kde je uveden i výstižný výbor úryvků z Bonifácovy korespondence. Emoční rovinu dopisů sv. Bonifáce, mj. i s odkazem na přátelství, nejnověji rozebral Michel AAIJ, „The Boniface Correspondence,“ in: *A Companion to Boniface*, eds. Michel Aaij – Shannon Godlove, Leiden: Brill, 2020, s. 135–149. Pro ukázkou Bonifácova jazyka viz alespoň dopisy č. 13 a 14 v BONIFÁC, „S. Bonifatii et Lulli epistolae,“ s. 18–26, kde lze nalézt celou řadu odkazů na duchovní rovinu přátelství, např.: „Ego autem similiter Ealdbeorcth pauperculus Christi in Domino cum omni affectu saluto te. Deprecor te, ut illius amicitiae, quam olim spopondisti, in tuis deificatis orationibus recorderis, et licet corpore separemur, tamen recordatione iungamur.“ Tamtéž, s. 21. O stručné srovnání přátelství u sv. Bonifáce a Alkuína se pokusil Hans W. GOETZ, „Beatus Homo qui invenit amicum: The Concept of Friendship in Early Medieval Letters of the Anglo-Saxon Tradition on the Continent (Boniface, Alcuin),“ in *Friendship in Medieval Europe*, ed. Julian P. Haseldine, Stroud: Sutton Publishing Ltd, 1999, s. 124–130, který našel několik styčných rovin (např. i ve zde nerozebírané problematice vztahu přátelství a darů).

³³ Pro franské prostředí viz zejm. Wolfgang H. FRITZE, „Die fränkische Schwurfreundschaft der Merowingerzeit,“ *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Germanistische Abteilung* 71 (1954): 74–125.

této problematiky přišel až G. Althoff.³⁴ Podle něj bylo přátelství, vedle příbuzenství a mocenských (u Althoffa často lenních) závislostí, jednou ze základních společenských vazeb raně středověké Evropy (u Althoffa myšleno „germánské“ Evropy) – přičemž všechny tyto tři vazby se mohly pochopitelně navzájem kombinovat. Z hlediska uspořádání středověké společnosti se přátelství podílela především na zaručení míru a na pomoci a ochraně ve všech oblastech života.³⁵ Navázání oficiálního ritualizovaného přátelství jednak udržovalo vnitřní mír v říši mezi jednotlivými šlechtickými rody, jednak formovalo zahraniční politiku (viz známý příklad formy diplomatických vztahů mezi Franky a papežstvím).³⁶ Z hlediska jedince je pak výstižná Althoffova poznámka, že jedinec se nerodil jen do určitého příbuzenství, ale i do společenských vazeb jeho rodičů, mezi kterými byly na předním místě vazby přátelské (viz i vybraný úryvek níže). Jedinec tak nedědil jen statky, ale též přátelství.³⁷ Přátelství je v Althoffově podání vlastně jistým předstupněm organizovaných forem středověké kooperace, jakými byly například cechy.³⁸ Výše naznačené skutečnosti platí pochopitelně pouze pro postihnutelné společenské skupiny – tedy pro okruh panovníka a pro šlechtu (o které se ostatně dochovaly záznamy pouze díky její blízkosti panovníkovi). Pro účely této studie, zaměřené na přátelství u předního dvořana Karla Velikého, jsou však Althoffovy závěry o politické rovině přátelství také plausibilní.

Politickou dimenzi přátelství znali už v antickém Římě a již v té době bylo kombinováno s příbuzenstvím a mocenskými nástroji pro zajištění společenských vazeb. Znamé jsou zejména příklady z pozdní antiky, kdy římsí císaři budovali politické vazby s germánskými králi právě

³⁴ Althoffovy závěry byly pochopitelně během posledních třech dekad podrobeny dílčí kritice – ta však směřovala především na Althoffovo pojetí státu, příbuzenství a zejména lenních vazeb (které Althoff automaticky zaměňoval za ostatní složky vlády). Althoffovo pojetí politického přátelství (stejně jako části věnované rituálům a jejich funkci) se naopak ukázalo jako dodnes nosné. Dílčí přehled bádání nabízí např. Karl UBL, „Zur Einführung: Verwandtschaft als Ressource sozialer Integration im frühen Mittelalter,“ in *Verwandtschaft, Name und soziale Ordnung (300–1000)*, eds. Steffen Patzold – Karl Ubl, Berlin: De Gruyter, 2014, s. 1–27.

³⁵ ALTHOFF, *Verwandte*, s. 85n.

³⁶ Viz např. Wolfgang H. FRITZE, *Papst und Frankenkönig. Studien zu den päpstlich-fränkischen Rechtsbeziehungen von 754 bis 824*, Sigmaringen: Jan Thorbecke, 1973, passim.

³⁷ ALTHOFF, *Verwandte*, s. 2–3.

³⁸ Tamtéž, s. 86–88.

za pomoci kombinace adopcí a deklarace oficiálního přátelství.³⁹ Otázka přímého římského vlivu na konstituování franského konceptu politického přátelství je dosud sporná, nicméně, ať už jsou zdroje politického přátelství jakékoli, důležitý je především výsledek a jeho vliv na fungování raně středověké společnosti.

V raném středověku byla tato přátelství (*amicitiae*) spjata především s láskou (*caritas*), ze které vyplývala například povinnost vyhýbat se vzájemným vojenským střetům či jiným formám nepřátelství a udržovat mír, a s věrností (*fides*), která byla spojena ku příkladu s povinností poskytnout radu a pomoc v nouzi. Přátelství tedy mělo charakter smlouvy. Povinnosti vyplývající z takto uzavřeného přátelství byly převážně obecného charakteru, bez jasně stanovených podmínek, kdy má daný jedinec pomoc poskytnout a jakému jednání se má přesně vyhýbat. Základní pro politická přátelství byla také úloha rituálu, který měl vytvářet a posilovat atmosféru důvěry a přátelství.⁴⁰

O přátelstvích v době před Karlem Velikým jsme informováni pouze sporadicky, zejména v dopisech a v narativních pramenech, jakými jsou kronika Řehoře z Tours a tzv. *Fredegarova kronika*. Jak bylo ostatně již výše naznačeno, jediný autor, který ve své tvorbě systematicky téma přátelství více reflektoval, byl Venantius Fortunatus. Přesto je nasnadě uvést alespoň několik příkladů politické úlohy přátelství ve Franské říši.

Přátelství měla formu politické smlouvy jak mezi panovníky, tak mezi šlechtickými klany. Takto popsal Řehoř z Tours uzavření smlouvy mezi vizigótským králem Alarichem a franským králem Chlodvíkem: „Sešli se na ostrově v Loire, jenž leží poblíže vesnice Amboise v oblasti města Toursu, promluvili spolu, pojedli i popili a potom se v míru rozešli, příslibivše si přátelství.“⁴¹ V bádání panuje konsensus, že pasáže věnované Chlodvíkovu životu jsou do značné míry Řehořem upraveny a falzifikovány – pokud nás však zajímá pouze role přátelství ve Franské říši, tak Řehořova práce s textem zde o to víc potvrzuje důležitost přátelství, neboť onu zmínku umístil Řehoř na dané místo narativu zcela

³⁹ Tamtéž, s. 88n.

⁴⁰ Tamtéž, s. 88–92; 105–106.

⁴¹ *Řehoř z Toursu: O boji králů a údělu spravedlivých*, přel. Jaromír Kincl, Praha: Odeon, 1986, s. 126. „Coniunctique in insula Ligeris, quae erat iuxta vicum Ambaciensim terreturium urbis Toronicae, simul locuti, comedentes pariter ac bibentes, promissa sibi amicitia, pacifici discesserunt.“ Řehoř z Tours, „Gregorii episcopi Turonensis libri historiarum X,“ in MGH SS rer. Mer. 1.1, ed. Bruno Krusch, Hannover, 1937, s. 84.

jistě záměrně.⁴² Známy je pak u Řehoře z Tours především detailní popis smlouvy z Andelotu (587), jakožto jednoho ze zásadních milníků franské „občanské války“.⁴³ Smlouva opakovaně hovoří o vzájemné věrnosti a lásce coby účelech smlouvy:

[...] za přispění biskupů a velmožů a s pomocí boží v lásce a svornosti, že po všech ten čas, co Bůh všemohoucí je na tomto světě žít ponechá, budou si navzájem zachovávat čistou a upřímnou věrnost a vzájemnou lásku.⁴⁴

Ačkoliv samotný text smlouvy nikde neobsahuje slovo *amicitia*, bádání se shoduje, že se jedná o popis „amicitiální“ smlouvy.⁴⁵ Ostatně poté, co smlouva měla být veřejně přečtena, Řehoř několikrát důrazně upozornil na smluvní přátelství, ke kterému zavazovala.⁴⁶

Přátelské svazky stály také na počátku vzestupu Karlovců.⁴⁷ Pipin I. (Starší) tak měl navázat přátelství s kolínským biskupem Kunibertem:

Pipin a Kunibert bývali kdysi dobrými přáteli a teď se znovu sešli a dohodli se, že si budou navzájem pomáhat a zachovají věrně přátelství. Společně vhodnými lichotkami přetáhli austrasijské vazaly na svou stranu, vládli jim laskavě, získali si jejich podporu a věděli, jak si ji udržet.⁴⁸

⁴² Srov. výstižně WILLIARD, „Friendship and Diplomacy,“ s. 45–46.

⁴³ Ke smlouvě z Andelotu viz např. Václav DRŠKA, *Divisiones regni Francorum: Královská moc a říšské elity Franské říše do vzniku císařství*, Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2010, s. 122n.

⁴⁴ KINCL, Řehoř, s. 486. „[...] mediantibus sacerdotibus atque proceribus, Deo medio, caritates studio sedit, placuit atque convenit, ut, quamdiu eos Deus omnipotens in praesenti saeculo superesse voluerit, fidem et caritatem puram et simplicem sibi debeant conservare.“ Řehoř z Tours, „Gregorii episcopi,“ s. 435.

⁴⁵ Srov. ALTHOFF, *Verwandte*, s. 91. WILLIARD, „Friendship and Diplomacy,“ s. 51.

⁴⁶ Viz Řehoř z Tours, „Gregorii episcopi,“ s. 439–440.

⁴⁷ Ostatně bádání uvazuje, že základ pozdějšího rodu Karlovců spočíval právě v uzavření politického přátelství mezi Arnulfem z Met a Pipinem Starším. Výstižně srov. např. Matthias BECHER, *Merowinger und Karolinger*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2009, s. 40–41.

⁴⁸ *Fredegarovy kroniky: Čtortá kniha / Pokračování*, Magdalena Moravová, Praha: Argo, 2020, s. 71. „[...] Pippinus cum Chuniberto, sicut et prius amicitiae cultu in invicem collocati fuerant, et nuper sicut et prius amicitia vehementer se firmiter perpetuo conservanda obligant, omnesque leudes Austrasiorum secum uterque prudenter, et cum dulcedine attrahentes, eos benigne gubernantes, eorum amicitiam constringunt, semperque servant.“ „Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus,“ in *MGH SS rer. Mer.* 2, ed. Bruno Krusch, Hannover, 1888, s. 164.

Toto přátelství s kolínským biskupem měl přitom po svém otci zdědit i Pipinův syn Grimoald.⁴⁹ Smluvní přátelství ve Franské říši kvantitativně nabylo na významu poté, co se Karlovci dostali roku 751 k moci (nebo alespoň o těchto přátelstvích máme dochované pramenné zmínky). Proto nepřekvapí, že četná přátelství, která měl uzavřít Karel Veliký, opěvoval i Karlův životopisec Einhard:

Slávu svého panování umocnil také přátelstvím uzavřeným s mnoha vládci a národy. [...] S perským vládcem Hárúnem ar-Rašídem, vládcem Indie a celého Orientu, jej spojovalo velmi silné pouto. Hárún ar-Rašíd dokonce dával přátelství s ním přednost před přátelstvím se všemi ostatními panovníky a pouze jemu prokazoval pocty svou štedrostí. [...] Konstantinopolští císařové Nikeforos, Michael a Lev mu sami nabídli přátelství a posílali k němu četná poselstva. [...] Uzavřel tedy s nimi pevné spojení, aby se již mezi nimi neobjevil důvod k neshodám. Moc Franků totiž u Římanů i Řeků budila respekt.⁵⁰

Einhard přitom, pokud sám ve svých dopisech hovoří o přátelství, činí tak vždy bezvýhradně v politickém a utilitárním smyslu. Je tedy patrné, že duchovní stránka přátelství rozhodně nezajímala všechny jedince na dvoře Karla Velikého stejným dílem.⁵¹

Jak lze z úryvků vysledovat, smluvní přátelství byla uzavírána jak mezi příslušníky franské nobility, tak mezi jednotlivými panovníky. Takto koncipované přátelství, čistě na utilitární bázi, jehož hlavním smyslem bylo udržet ve společnosti mír, nese určité protiklady vůči hodnotám, které přátelství přisuzoval Cicero i pozdější duchovní teoretici přátelství. Stačí vzpomenout například Ciceronův výrok:

⁴⁹ Viz tamtéž, s. 164. K tomu srov. např. Sebastian SCHOLZ, *Die Merowinger*, Stuttgart: Kohlhammer, 2015, s. 226.

⁵⁰ *Einhardus: ...a neuniknout budoucímu věku*, přel. Petr Daniš, Praha: Set Out, 1999, s. 53–54. „Auxit etiam gloriam regni sui quibusdam regibus ac gentibus per amicitiam sibi conciliatis. [...] Cum Aaron rege Persarum, qui excepta India totum poene tenebat orientem, talem habuit in amicitia concordiam, ut is gratiam eius omnium, qui in toto orbe terrarum erant, regum ac principum amicitiae praeponeret solumque illum honore ac munificentia sibi colendum iudicaret. [...] Imperatores etiam Constantinopolitani, Niciforus, Michahel et Leo, ultro amicitiam et societatem eius expetentes complures ad eum misere legatos. [...] valde suspectum foedus firmissimum statuit, ut nulla inter partes cuiuslibet scandali remaneret occasio. Erat enim semper Romanis et Grecis Francorum suspecta potentia.“ EINHARD, „Einhardi Vita Karoli Magni,“ in *MGH SS rer. Germ.* 25, eds. Georg H. Pertz – Georg Waitz, Hannover, 1911, s. 19–20.

⁵¹ Výstižně srov. McGUIRE, *Friendship*, s. 117.

A ačkoliv z tohoto přátelství vzniklo mnoho velkých výhod, přece příčiny k naší přátelské lásce nevyplynuly z naděje na tyto výhody. [...] tak se domníváme, že přátelství nesmíme vyhledávat v naději na nějaký zisk, nýbrž jen proto, že veškerý požitek z přátelství spočívá právě na vzájemné lásce.⁵²

Četba franských pramenů nás přitom nenechá na omylu, že vzájemná láska byla v mnoha případech nanejvýš pouhým vedlejším produktem politického přátelství.

4. ALKUIIN Z YORKU: ŽIVOT A DÍLO

Informace o Alkuinově mládí jsou jen značně torzovité. Zřejmé je, že se narodil někdy ve třicátých letech 8. století v anglosaské Northumbrii, patrně do urozené rodiny. Již v dětském věku byl poslán do některé církevní školy či podobné instituce poblíž Yorku, kde se mu dostalo vynikajícího vzdělání a po ukončení studia zde působil jako učitel a knihovník. V roce 767 se Alkuin ujal řízení věhlasné katedrální školy v Yorku.⁵³ V téže době rovněž podnikal cesty na kontinent. Již při návratu ze své první cesty do Říma se v roce 769 setkal s Karlem Velikým a opět se shledali v Parmě v roce 781. Tehdy byl Alkuin pozván franským králem ke dvoru, kam se skutečně následujícího roku dostavil.⁵⁴

Na dvoře Karla Velikého pak působil s dílčími přestávkami do roku 796, kdy se odebral do ústraní a stal se opatem kláštera v Tours. Během svého působení na dvoře Karla Velikého se stal jedním z hlavních hybatelů reformní činnosti, kterou dnes nazýváme pod souhrnným označením karolinská renesance. Alkuin stál v pozadí reformy písma a vzdělávání, které obětoval mnoho sil a vytvořil řadu pedagogických spisů, angažo-

⁵² M. Tullius, s. 93. „Ut enim benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam (neque enim beneficium faeneramus sed natura propensi ad liberalitatem sumus), sic amicitiam non spe mercedis adducti sed quod omnis eius fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. [...] nihil enim altum, nihil magnificum ac divinum suspicere possunt qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam humilem tamque contemptam.“ CICERO, „Laelius“, s. 334.

⁵³ Srov. např. Petr CHARVÁT, „Alkuin z Yorku (735–801/805): Fénix antiky vzlétá z popela,“ in *Lidé a dějiny: K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*, eds. Miroslav Bárta – Martin Kovář, Praha: Academia, 2017, s. 109–111.

⁵⁴ Nejnověji problematiku prvních setkání Alkuina s Karlem Velikým shrnuje Dietrich LOHRMANN, „Alcuin und Karl der Große im Winter 769,“ *Frühmittelalterliche Studien* 52 (2018): 81–83.

val se v hlavních teologických sporech své doby a i díky Alkuinově přičinění lze například označovat Frankfurtskou synodu z roku 794 za první skutečné vystoupení franských duchovních na poli teologie. Alkuin po sobě zanechal rozsáhlé dílo, sepsané jak v próze, tak ve verši. Dochovaly se spisy hagiografické, pedagogické, teologické a mimo jiné rozsáhlý soubor korespondence. Více než 300 Alkuinových dochovaných dopisů nabízí unikátní vhled do doby Karla Velikého, ale též poskytuje pro raný středověk nebyvalou možnost studia Alkuina jakožto jednotlivce. Většina dochovaných dopisů přitom pochází z doby Alkuinova stáří, kdy byl opatem v Tours.⁵⁵

Alkuin a okruh dalších učenců přeměnili za Karla Velikého těžkopádnou latinskou tvorbu franských autorů v živý a smysluplný prostředek pro běžnou komunikaci na dvoře. Úroveň komunikace přitom kvalitativně pozvedli natolik, že jim umožňovala s dostatečnou výmluvností zapojit do svých prozaických i poetických spisů několik významových rovin, hrát si s jazykem a vytvářet pro příjemce síť jemných narážek a asociací.⁵⁶ Proto nepřekvapí, že pokud Alkuin mluví o přátelství (*amicitia*), myslí tím často několik různých forem tohoto vztahu, které spolu mohou být navzájem spojeny.

5. PŘÁTELSTVÍ U ALKUINA Z YORKU

Korespondence Alkuina z Yorku je přesycena odkazy na přátelství, a to v rozličných kontextech. Některé z nich, jak je níže nastíněno, jsou přítomny v mnohem dominantnější formě než jiné – myšlena je zde především spirituální stránka přátelství, kterou byl Alkuin očividně fascinován. Níže jsou vybrány a okomentovány nejvýstižnější úryvky, které reprezentují využití námětu přátelství v tom či jiném smyslu. Poukázáno je přitom i na to, co se může jevit na Alkuinovi jako specifické oproti jeho současníkům.

⁵⁵ Základní uvedení do života a tvorby Alkuina z Yorku představují především Douglas DALES, *Alcuin: His Life and Legacy*, Cambridge: James Clarke & Co, 2012; Donald A. BULLOUGH, *Alcuin: Achievement and Reputation*, Leiden: Brill, 2004.

⁵⁶ Literární stránkou básnické tvorby učenců na dvoře Karla Velikého se nejnověji zabývala Rebecca SCHMALHOLZ, *Verdichtete Botschaften: Wie Gelehrte um Karl den Großen in Gedichten kommunizierten*. Köln: Brill, 2022, passim.

Pro nastínění toho, jakou úlohu v Alkuinově životě hrálo přátelství a jak srdceryvně působí jeho dopisy, ve kterých se vyšperkovaným stylem obrací na svoje přátele, poslouží následující ukázka z dopisu trevírskému arcibiskupu Ricbodovi:

Milujme to, co nebude vzato, a prchejme před tím, co může být odňato. Je hříšné nemilovat milujícího a nesplácet splácejícímu. Co nám splatil Bůh? Splatil nám za naše hříchy svým dobrodiním: Splatme mu za jeho dobrodiní naším dobrodiním. Co je naše dobrodiní, pokud ne to, abychom ho milovali a dodržovali jeho příkázání? Co jsou jeho příkázání, jestliže ne to, abychom se milovali vzájemně? V těchto dvou příkázáních spočívá celý zákon a proroci. Proč píše takový dlouhý úvod, jestliže ne proto, abys pochopil žár mého srdce? Skoro by mi bylo milejší mít tě u sebe chudého, než abys byl bohatý, ale vzdálený. K čemu je mi tvoje bohatství, pokud nemám toho, koho miluji, a pokud nemohu vidět toho, po kom toužím? Tvá moc je pro mě bídou. Kde je naše sladká rozmluva, kde je naše vytoužené studium Písma svatého? Kde je veselá tvář, kterou jsem měl ve zvyku pozorovat? Kde je společenství lásky, které vzájemně poháněla bratrská láska? Kde je alespoň vzpomínka na moje jméno? Hle, celý rok uběhl a nepřišla ani útěcha mým očím v podobě dopisu, ani nezazněl pozdrav do mých uší. V čem zhřešil otec, že na něj syn zapomněl? Co provedl učitel, že na něj žák zanevřel? Snad tvé světské povýšení způsobilo, že jsi pohrdl jménem učitele? Nebo se má životní pouť stala ve tvých očích bezcennou? Či se s láskou k Vergiliovi vytratila vzpomínka na mě? Ó, kdyby mé jméno bylo Vergilius, pak bych si hrál vždy před tvými očima se slovy a ty bys je bedlivě promýšlel a podle citace z něj bych byl u tebe „tak moc šťastný, že nikdo by nebyl nade mne šťastnější“. Co mám dělat? Zdali si zoufat nad svým neštěstím, protože nejsem tím, koho miluješ? Nebo chválit tvou moudrost, protože miluješ toho, který už nežije. Flaccus [Alkuin] odešel, přišel Vergilius a uhníždil se na místě učitele.⁵⁷

⁵⁷ Za pomoc s překladem dopisů Alkuina z Yorku moc děkuji Zuzaně Smetanové. „Ame-mus quod non auferetur, fugiamus quod auferri potest. Impium est diligenter non diligere et retribuente non retribuere. Quid retribuit nobis Deus? Retribuit nobis pro malis nostris bona sua: retribuamus ei pro bonis suis bona nostra. Quae sunt bona nostra, nisi ut diligamus eum, et mandata eius observemus? quae sunt mandata illius, nisi ut diligamus invicem? In his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae. Cur ista tam longo repetita principio, nisi ut scias ardorem cordis mei? Paene mihi melius esset te pauperem habere praesentem, quam divitem absentem. Quid mihi divitiae, si non habeo quem amo; si non considero quem desidero? tua potentia mihi est miseria. Ubi est dulcissimum inter nos conloquium? Ubi sacrarum litterarum studium desiderabile? Ubi laeta facies, quam conspiciere solebam? Ubi communio caritatis, quam fraternus amor hinc inde exercuit? Ubi saltim memoria nominis nostri? Ecce totus praeteriit annus, quo nec litterarum consolatio oculis advenit, nec salutationis officium auribus insonuit. Quid peccavit pater, ut a filio oblivisceretur? Quid magister, ut discipulus neglexerit eum? Forte exaltatio saeculi dedignata est nomen magistri in illo? Aut peregrinatio mea viluit oculis tuis? Aut amor Maronis tulit memoriam mei? O si mihi nomen esset Virgilius, tunc semper ante oculos luderem tuos, et mea dicta tota pertractares intentione, et iuxta proverbium illius essem apud te, Tunc felix nimium, quo

Svým odloučeným přátelům často píše ve stejném duchu jako například církevní otcové Augustin a Jeroným.⁵⁸ Alkuin však bývá více afektovaný a jen obtížně u něj lze hledat hněv a zlobu (které občas prosvítávají na povrch v někdy až pichlavě formulovaných dopisech církevních otců).

Téma přátelství pak s oblibou zahaluje do hávu milostných pasáží Písma jako v dopise adresovaném Arnovi ze Salcburku:

Láska mi proklála srdce svým plamenem...
a stále se rozpaluje novým žářem.
Ani moře, ani země, ani hory, lesy či Alpy
jí nedokáží zabránit v cestě či zadržet od toho,
aby navždy lízala vaše útroby, svatý otče,
či slzami smáčela, milovaný, vaši hrud'.
...Blahoslavená síň nebes nikdy nerozděluje přátele;
a srdce, které žhne láskou, má vždy toho, koho miluje.
Pročež pospíchej, otče, unes mě svými modlitbami, žádám tě, tam,
kde naše láska nebude nikdy rozervána.⁵⁹

Duchovní stránka přátelství, která se vine jako pomyslná červená nit Alkuinovou korespondencí, je podle Alkuina nejen ctnostná a dobrá, ale dokonce přímo spojená s Boží milostí a se spásou. V dopise opatu Adalhardovi tak například Alkuin informuje o tom, jak milost Boží v takovém přátelství působí:

non felicius ullus'. Quid faciam? An meam doleo infelicitatem, quia non sum, quem diligis? An tuam laudo sapientiam, quia diligis illum qui non est? Flaccus recessit, Virgilius accessit, et in loco magistri nidificat Maro?" ALKUIN Z YORKU, „Alcuini sive Albini epistolae," in *MGH Epistolae 4: Epistolae Karolini aevi: Tom. II*, ed. Ernst Dümmler, Berlin, 1895, s. 38–39.

⁵⁸ Viz FISKE, „Alcuin," zde zejm. s. 561n. Alkuin však postrádá ve své korespondenci sarkasmus a uštěpačnost církevních otců, jak je patrné například při srovnání výše citovaného Alkuinova dopisu arcibiskupu Ricbodovi s dopisem sv. Jeronýma, ze kterého Alkuin čerpal. Viz JERONÝM, „Sancti Evsepii Hieronymi Epistulae: Pars II," in *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum. Vol. 55*, ed. Isidor Hilberg, Wien: F. Tempsky – Leipzig: G. Freytag, 1912, s. 234–236.

⁵⁹ SMETANOVÁ – ŠENK, „Sexualita," s. 18. „Pectus amor nostrum penetravit flamma... / Atque calore novo semper inardet amor. / Nec mare, nec tellus, montes nec silva vel alpes / Huic obstare queunt aut inhibere viam, / Quo minus, alme pater, semper tua viscera lingat, / Vel lacrimis lavet pectus, amate, tuum. / ...Felix aula poli nunquam disiungit amicum; / Semper habet, quod amat, pectus amore calens. / Huc properare, pater, precibus rape me, rogo, tecum, / Qua noster nunquam dissociatur amor..." ALKUIN Z YORKU, „Alcuini (Albini) carmina," in *MGH Poetae 1: Poetae Latini aevi Carolini: Tom I*, ed. Ernst Dümmler, Berlin, 1881, s. 236.

Velmi mě občerstvila vzpomínka na tvou lásku, sladkost ze tvé blízkosti a potěšení ze vzájemné útěchy. Abych totiž popravdě řekl, ze stesku po tobě se mě jímá malátnost a tvá nepřítomnost mě rozesmutňuje až k slzám. [...] [Bůh] svojí milostí inspiroval tvůj rozum k promluvě a mou vůli povzbudil k poslechu. Bez něj totiž nemůžeme chtít ani činit nic dobrého. Proto je třeba k němu celým srdcem s pláčem volat: „Ať mě tvé milosrdenství předchází a ať mě tvé milosrdenství následuje!“ Toto jsem tobě, bratře, napsal, abys věděl, jestli přeci můžeš pochopit, jakou láskou tě miluji, neboť, přiznávám, mně to samotnému vypovědět nelze. Snad ani ty nevíš, jak moc mě miluješ. Jedině Bůh to ví, který tuto lásku vložil do našich srdcí.⁶⁰

Podobných příkladů duchovní dimenze přátelství lze uvádět takřka bezpočet – specifické části korespondence k tomuto tématu je pozornost věnována ještě níže.

Další významovou rovinu tvoří u Alkuina přátelství v politickém smyslu. Když například píše králi Offovi, prostředkuje nám zprávu o politickém přátelství mezi Karlem Velikým a Offou, ve kterém zřetelně vystupuje na povrch především spojení přátelství s věrností a s ní souvisejícími závazky:

Ať ví Vaše ctihodná láska, že pan král Karel láskyplně a věrně (*fideliter*) se mnou často o Vás mluví a že v něm máte zcela nejvěrnějšího (*fidelissimum*) přítele. [...] Vy ale učiňte podle Vaší víry, jak máte vždy ve zvyku činit ve vztahu k Vaším přátelům.⁶¹

S politickou dimenzí přátelství byl tedy Alkuin do takové míry obeznán, že mohl hrát přímo úlohu prostředníka pro samotného franského

⁶⁰ „Satis me refecit dilectionis tuae memoria et familiaritatis dulcedo et mutuae consolationis solatium; ita ut vere fateor, moeroris languore post te me esse pertaesum et usque ad lacrimas absentia tua contristari. [...] qui gratia sua tuum inspiravit intellectum ad loquendum et meam incitavit voluntatem ad audiendum. Quia sine illo nihil boni possumus nec velle nec perficere. Ideo semper ad eum toto corde implorandum est: ‚Misericordia tua preveniat me, misericordia tua subsequantur me.‘ Haec ideo, frater, tibi scripsi, ut scias, si tamen scire potes, qua te caritate diligo; nam me ipsum fateor edicere non posse – forsan etiam nec tu, qua me diligas – Deus scit, qui hanc infudit cordibus nostris.“ ALKVIN Z YORKU, „Alcvinii sive Albini epistolae,“ s. 34–35.

⁶¹ „Sciat veneranda dilectio vestra, quod dominus rex Carolus amabiliter et fideliter sepe mecum locutus est de vobis; et in eo omnino habetis fidelissimum amicum. [...] Vos vero facite secundum fidem vestram, quam semper soliti estis facere de amicis vestris.“ Tamtéž, s. 147.

panovníka. Jak je navíc již delší dobu známo, Alkuin někdy psal dopisy i za samotného Karla Velikého.⁶²

Politická rovina přátelství přitom nebyla nijak striktně oddělena a volně splývala s dalšími rovinami přátelství, jak je patrné například z dopisu vysoce postavenému Meginfriedovi, ve kterém se Alkuin negativně vymezoval vůči násilné christianizaci Sasů:

Nejsladšímu příteli v Kristově lásce a pokladníkovi královského paláce Meginfriedovi, Flaccus Albinus [Alkuin] posílá pozdravy k věčné spáse. Je totiž zvykem, aby dopis, napsaný inkoustem lásky, obíhal mezi přáteli a svými řádky odhalil zrakům bratří žár srdce a aby to, co je skryto uvnitř v mysli, bylo pak zřejmé zvenku v napsaném. Proto na tebe pamatuji, nejdražší příteli, a posílám ti tyto řádky pro radu a spásu nejen tvou, ale i mnohých dalších.⁶³

U Alkuina z Yorku lze též nalézt filozoficko-etickou dimenzi přátelství, byť je třeba upozornit, že duchovní rozměr hrál pro Alkuina daleko důležitější roli a samotné rozdělení na tyto „dimenze“ je především moderní snahou odlišit rozličné významové roviny textu – které ale současníci patrně nechápali nijak disparátně. Zvláště pokud mluvíme o filozoficko-etické a duchovní rovině, jedná se o spojitě nádoby. V případě samotné filozoficko-etické roviny přátelství, která by zřetelně vystupovala jako dominantní významový prvek, je obtížné ji nejen nalézt, ale i určit její možné zdroje. S Ciceronovými spisy se Alkuin seznámil již v katedrální knihovně v Yorku⁶⁴ a Cicero Alkuinovi posloužil například jako jeden z hlavních zdrojů jeho rétorického pojednání *Disputatio de rhetorica et de virtutibus*.⁶⁵ Ciceronovy spisy však ve svých dopisech zpravidla necituje⁶⁶ a nepřekvapí proto, že ani přímá citace ze spisu *Laelius de amicitia* nebyla

⁶² Viz Liutpold WALLACH, *Alcuin and Charlemagne: Studies in Carolingian History and Literature*, Ithaca: Cornell University Press, 1959, s. 147–177.

⁶³ „Dilectissimo in Christi caritate amico et regalis palatii arcario Megenfrido Flaccus Albinus perpetuae sospitatis salutem. Solet itaque cartula caritatis calamo perscripta inter amicales currere personas, ut ardorem sui pectoris litteris fraternis ostendat obtutibus, et quod intus latet in animo, foras videatur in scriptis. Unde ego tui memor, amice carissime, tibi hos tuae salutis, immo et multorum, ammonitorios dirigere curavi apices.“ ALKUIN Z YORKU, „Alcivini sive Albini epistolae,“ s. 159.

⁶⁴ Rozbor podává např. John MOORHEAD, „Aspects of the Carolingian Response to Cicero,“ *Philologus* 129, č. 1 (1985): 111–112.

⁶⁵ Viz Matthew S. KEMPSHALL, „The Virtues of Rhetoric: Alcuin's *Disputatio de Rhetorica et de Virtutibus*,“ *Anglo-Saxon England* 37 (2008): 7–30.

⁶⁶ Výjimku představuje odkaz na *Tuskulské hovory*, viz ALKUIN Z YORKU, „Alcivini sive Albini epistolae,“ s. 326.

doposud doložena. Názory na to, jaký byl vliv spisu *Laelius de amicitia* na Alkuinův koncept přátelství, se proto různí.⁶⁷ Nicméně v tomto příspěvku se přikláníme ke konstatování, že Alkuinův koncept přátelství nebyl Ciceronem nijak přímo ovlivněn.

Pro Alkuina, jak bylo již nastíněno, hrála hlavní úlohu duchovní rovina přátelství. Eticko-filozofické myšlenky nejsou Alkuinem přejímány v až tak velké míře, jak by se mohlo na první pohled zdát – a pokud se již u Alkuina vyskytují, jedná se obvykle o recepci sv. Augustina a zejména sv. Jeronýma.

Splynutí duchovní roviny přátelství s recepcí klasických konceptů přátelství v jejich christianizované formě vyjadřuje například následující Alkuinův dopis neznámému adresátovi:

Starý přítel není jako nový, přítel, který sleduje světské statky a který se mění podle času a místa, nikdy nebyl pravý. [...] Protože v tobě, nejsvětější bratře, jsem objevil opravdovou lásku, nebrání mi žádná prostorová vzdálenost, mám-li po ruce posla, abych si tě vytouženě a věčně užíval v Kristu. Jeho láska, nechť naplní naše srdce, aby skrze jeho něhu vydrželo naše přátelství nedotknutelné. Jakožto kněz nejvyššího Boha, jakožto nebeská polnice a jakožto modlitba za spásu horlíš za to, aby byla jeho láska přenesena do srdcí všech. Cokoliv, co jeho svatost zamítá, okamžitě zakaž. Cokoliv miluje jeho dobrota, to nejzaníceněji uč. Ať tě neděsí síla pozemské křehkosti a ať neoslabuje světská tížádost strohost kněžského úřadu. Neboj se těch, kteří dokáží zabít tělo, tvoji duši zabít nemohou.⁶⁸

⁶⁷ Samotná absence přímé citace Cicerona totiž ještě nemusí nutně znamenat absenci ciceronských tezí u Alkuina – jak nedávno například ukázala S. Moesch (*Sophia MOESCH, Augustine and the Art of Ruling in the Carolingian Imperial Period. Political Discourse in Alcuin of York and Hincmar of Rheims*, London: Routledge, 2020, passim.), Alkuin přebírá Cicerona často skrze sv. Augustina a mnohé jeho názory byly nesený v ciceronském duchu – a to patrně aniž by si toho byl Alkuin vždy vědom. S vlivem Cicerona na Alkuinův koncept přátelství počítali např. FISKE, „Alcuin,” s. 551n. či DALES, *Alcuin: Theology*, s. 242.

⁶⁸ „Amico antiquo novus non est similis. Amicus qui fortunam sequitur, et tempus observat, qui iuxta loci qualitate mutatur, numquam verus fuit. [...] Quia in te, frater sanctissime, veram inveni caritatem, ideo nulla terrarum spatia me prohibent, secundum opportunitatem portantis cupiens te in Christo perenniter frui, cuius amor nostra utinam impleat corda, ut per eius dilectionem nobis inviolabilis permaneat fraternitas, cuius caritatem sicut sacerdos Dei summi, sicut tuba caelestis, sicut praeco salutis cunctorum ingerere cordibus studeas. Quicquid illius respuit sanctitas instantissime prohibe: quicquid illius diligit bonitas ardentissime praedica. Non te terrenae fragilitatis terreat potestas, non saecularis ambitio sacerdotalem severitatem conpescat. Noli timere eos, qui corpus possunt occidere, animam autem non possunt.” ALKUIN Z YORKU, „Alcivini sive Albinii epistolae,” s. 82.

Podle Alkuina tedy přátelství, které se může měnit, není opravdovým přátelstvím. Přátelství nemůže též žádná vzdálenost zpřetrhat a přátelé jsou k sobě poutáni láskou v Kristu, a proto jejich přátelství bude trvat věčně. Tyto myšlenky, jak ukázal B. P. McGuire, si přitom Alkuin vypůjčil především ze sv. Jeronýma.⁶⁹

Zcela v klasickém duchu varování před pochlebníky⁷⁰ se nese Alkuinovo poselství northumrijskému králi Ethelredovi v listě z roku 793, ve kterém Alkuin píše: „Co je tedy láska k příteli, jestliže mlčí ve věcech prospěšných příteli?“⁷¹

Alkuin často hovoří v souvislosti s přátelstvím o duši a přátelství je pro Alkuina i cestou k Bohu. V dalším dopise již zmiňovanému opatovi Adalhardovi například Alkuin píše:

Přeji si z celého svého srdce, abys měl svého Albina [Alkuina] na srdci i na jazyku, zatímco v modlitbě předstupuješ se svou duší před Ducha svatého. A ty si přeji, aby mě slitovný duch osvobodil od pokušení démonů, kteří by usilovali o moji duši, nakolik je moje duše hodna nejvyšší dobro, to jest pravého Boha, milovat a chválit.⁷²

V dopise aquilejskému patriarchovi pak uvádí:

Nepřítomnost těla by neměla rozměňovat lásku, neboť přátelství, kterého je možno zanechat, nikdy nebylo pravé. Od té doby, co tě znám, nejsladší příteli, vždycky jsem tě miloval. A mé srdce se propojilo přátelskou vazbou s tvým srdcem. Jméno svého Pavla jsem napsal nikoli do vosku, který může být zničen, ale do duše, která nemůže zaniknout tak, že by přestala existovat.⁷³

Motiv přátelství se někdy v Alkuinových dopisech jeví jako natolik zpracovaný a nosný, že odráží i záblesky Alkuinova teologického myšle-

⁶⁹ Viz MCGUIRE, *Friendship*, s. 120.

⁷⁰ Pro přehled viz např. KONSTAN, *Friendship*, s. 98–103.

⁷¹ „Quae est enim karitas in amicis, si utilia tacet amico?“ ALKUIN Z YORKU, „Alcivini sive Albini epistolae,“ s. 42.

⁷² „Deprecor tota cordis intentione, ut habeas Albinum tuum in ore et corde, dum animam offers tuam in conspectu Spiritus sancti; deprecans, ut eruat me Spiritus paracliticus de spiritalibus animi mei temptationibus, quatenus digna sit anima mea summum bonum, id est Deum verum, amare et laudare.“ Tamtéž, s. 365.

⁷³ „Absentia corporis non oportet dilectionem dividere; quia amicitia, quae deseri potest, numquam vera fuit. Ex quo te sciebam, dulcissime amice, semper te amabam; et pepigit cor meum foedus amicitiae cum corde tuo. Et scripsi nomen Paulini mei non in cera, quae deleri potest, sed in anima, quae perire non potest, ut non sit.“ Tamtéž, s. 70.

ní. Nejvíce je to patrné v případech pasáží, ve kterých se Alkuin věnoval problematice obrazu Trojice v přátelství. Touto problematikou a vztahem duše a přátelství se u Alkuina detailně zabývala A. M. Fiske, která uvádí i jejich přehled. Zdroj těchto úvah na rozhraní teologie a filozofie pak Fiske identifikovala především v novoplatonské tradici prostředkované sv. Augustinem.⁷⁴

Jak je z výše citovaných úryvků patrné, filozoficko-etická rovina je u Alkuina přítomná pouze okrajově, na pozadí důležitějších linií jeho poselství, mezi nimiž stojí na prvním místě duchovní podstata přátelství. Proč však Alkuin nerecipoval Ciceronův koncept přátelství? Na tuto otázku nelze snadno odpovědět. Budťo se Alkuin nikdy nesetkal s jeho spisem *Laelius de amicitia* – což by plně nevysvětlovalo takřka naprostou absenci reflexe Cicerona v Alkuinových dopisech, když jiné Ciceronovy spisy znal, a to velmi dobře, jak je zřejmé například z Alkuinových pedagogických spisů. Jako pravděpodobnější se proto jeví, že Ciceronův koncept přátelství Alkuina příliš neoslovoval a nebyl mu blízký.⁷⁵ Proč tomu tak mohlo být, je obtížné určit, je však možné, že exkluzivní přátelství mezi urozenými římskými aristokraty nebylo pro raně středověké mnišské prostředí nijak lákavé.⁷⁶ Na zajímavou skutečnost upozornil ostatně J. M. Ziolkowski, když poukázal, že zájem o ciceronský koncept přátelství ve 12. století patrně úzce souvisel s dvorskou kulturou a panovníckým dvorem obecně.⁷⁷ Právě z okolí dvora vycházela poptávka po přátelství v ciceronském duchu, a ne pouze po spirituálním přátelství. Nepřekvapí proto, že hlavní autor tohoto „obratu k Ciceronovi“ – Aelred z Rievaulx – měl velmi blízko k panovníckému dvoru.⁷⁸ Dvůr

⁷⁴ K tomu podrobně FISKE, „Alcuin,“ s. 551–575, zde zejm. s. 566n., kde uvádí i další příklady. Na A. M. Fiske navázal ve svém hodnocení též MCGUIRE, *Friendship*, s. 116–133.

⁷⁵ Ostatně, jak upozornila ve své studii věnované emocím v rétorice R. Copeland, Alkuin nesledoval Ciceronovy myšlenky ani ve svém rétorickém díle (viz již zmiňovaný *Disputatio de rhetorica et de virtutibus*) nijak systematicky, a i na poli rétoriky našel Cicero své publikum až v 11. a 12. stol. Viz RITA COPELAND, „Affectio-affectus in Latin Rhetoric up to c. 1200,“ in *Before Emotion: the Language of Feeling, 400–1800*, eds. Juanita F. Ruys – Michael W. Champion – Kirk Essary, New York: Routledge, 2019, zde s. 44.

⁷⁶ Podobně uvažoval ohledně nezájmu mnišských komunit o Ciceronův koncept přátelství John M. HILL, „Friendship in the Middle Ages,“ in *Handbook of Medieval Culture*. Vol. 1, ed. Albrecht Classen, Berlin: De Gruyter, 2015, s. 568.

⁷⁷ ZIOLKOWSKI, „Twelfth-Century,“ s. 60n.

⁷⁸ Aelredem z Rievaulx a jeho dílem se nedávno podrobně zabývala ZUZANA SMETANOVÁ, *Aelred z Rievaulx a jeho dílo De spirituali amicitia: mezi tradicí a individualismem*, diplomová práce ÚŘLS FF UK, Praha, 2022, zde zejm. s. 15–19.

Karla Velikého podobnou poptávku nevytvářel – ostatně první „knížecí zrcadla“ a výchovné texty pro Karlovce sepisoval právě Alkuin a jeho druhové. Situace na panovnickém dvoře se změnila až v době otonských panovníků, kdy, alespoň podle S. C. Jaegera,⁷⁹ mělo dojít k rozvoji zájmu o Cicerona.⁸⁰

To, co patrně na Alkuinovi nejvíce přitahovalo bádání druhé poloviny 20. století v kontextu tématu přátelství, je výjimečná afektivita Alkuinova stylu. Tím se zároveň dostáváme k jedné z nejkomplikovanějších otázek spojených s postavou Alkuina z Yorku.

Alkuin nedával své přátelství najevo všem stejně – z jeho dopisů je zcela zřetelně patrné, kdo patřil mezi jeho favority, z nichž na prvním místě stál salcburský arcibiskup Arno. Se salcburským arcibiskupem Alkuina pojilo dlouholeté přátelství (a spojenectví). Největší dochovaná část Alkuinovy korespondence je adresovaná právě Arnovi, který Alkuinovy dopisy pečlivě sbíral a schraňoval. Bohužel se však nedochovala žádná Arnova odpověď.⁸¹

Arnovi adresoval Alkuin například tato slova:

Stále se mi vrací, nejsvětější otče, sladká vzpomínka na vaši lásku a přátelství; a toužím, aby se mi někdy naskytla milá příležitost, kdy bych mohl tisknout vaši drahou šíji svými dychtivými prsty. Ach, kdyby mi tak bylo umožněno se náhle

⁷⁹ Stephen C. JAEGER, *The Origins of Courtliness. Civilizing Trends and the Formation of Courtly Ideals, 939–1210*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985, passim, zde např. s. 25. Podobně viz též Stephen C. JAEGER, *Ennobling Love*, s. 36–38; 50–51. Jaegrový teze ostatně podporuje i J. Ziolkowski poukazem na dochovanou rukopisnou tradici spisu Laelius de amicitia. Viz ZIOLKOWSKI, „Twelfth-Century,” s. 64. Ohlas Ciceronova konceptu přátelství v otonské době lze snad spatřovat např. u Liutpranda z Cremony: „Quod si a minus recte sapientibus de vero amicitiarum genere percontamur, respondebimus concordiam veramque amicitiam nisi inter emendatos mores eiusdemque virtutis et propositi viros stare non posse.” LIUTPRAND Z CREMONY, „Die Werke Liutprands von Cremona,” in: *MGH SS rer. Germ. 41*, ed. Joseph Becker, Hannover, 1915, s. 17.

⁸⁰ Tomu může odpovídat i skutečnost, že právě otonská doba je jistým „zlatým věkem“ politického přátelství, o němž psal G. Althoff. Souhrnně na toto téma viz Gerd ALTHOFF, *Amicitiae und Pacta. Bündnis, Einigung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*, Hannover: Hahn, 1992.

⁸¹ Viz např. DALES, *Alcuin: Theology*, s. 239–240.

přenést jako Habakukovi [cf. Dn 14,35], jak hbitě bych spěchal do vašeho otcovského náručí a sevřenými rty zlíbal nejenom vaše oči, uši a ústa, ale také každický článek vašich prstů na rukách i na nohách, a to ne jednou, nýbrž několikrát.⁸²

Podobných, afektovaným jazykem velmi zabarvených dopisů adresoval Alkuin Arnovi celou řadu.⁸³ Ačkoliv, jak bylo ukázáno na příkladu *Venantia Fortunata*, jazyk přátelství byl v raném středověku obecně silně afektivní, Alkuin svým stylem v dopisech Arnovi vyloženě vybočoval. Na komplexní rozbor zde není prostor, nicméně v souladu se současným badáním lze tento specifický prvek přátelství v díle Alkuina z Yorku považovat za jistý náznak individuality autora, který vycházel z jeho vlastní emocionality.⁸⁴ Rozhodně je třeba zdůraznit, že Alkuin přátelstvím a snahou o jeho řádné procítění⁸⁵ opravdu žil.

Na závěr je třeba vymezit se vůči dosavadním názorům na přátelství u Alkuina z Yorku. Jako zavádějící se jeví především starší závěry A. M. Fiske. Ta rozeznávala u Alkuina dvě roviny přátelství, a to mysticko-platonskou a prakticko-ciceronskou.⁸⁶ Fiske přitom hledala zdroj toho, co je v současném diskurzu označováno za politickou dimenzi přátelství, v novoplatonickém odkazu, a nikoliv v dobovém společenském úzu. V této studii však bylo ukázáno, že u Alkuina lze nalézt více rovin přátelství (politickou, duchovní/mystickou a filozoficko-etickou), které jsou vzájemně propojené. Někdy pak lze v Alkuinově konceptu přátelství pozorovat i prvky vlastní emocionality. Eticko-filozofická rovina Alkuinova konceptu přátelství však není nesena v ciceronském duchu a tuto část ani nelze chápat jako praktickou stránku Alkuinova konceptu.

⁸² SMETANOVÁ – ŠENK, „Sexualita,” s. 16–17. „Satis suavi commemoratione vestram reco-
lo, sanctissime pater, dilectionem et familiaritatem; optans, ut quandoque eveniat mihi
tempus amabile, quo collum caritatis vestrae desideriorum meorum digitulis amplec-
ter. O, si mihi translatio Abacuc esset subito concessa, quam citatis manibus ruerem in
amplexus paternitatis vestrae, et quam compressis labris non solum oculos aures et os,
sed etiam manuum vel pedum singulos digitorum articulos, non semel, sed multoties
oscularer.” ALKUIN Z YORKU, „Alcivini sive Albini epistolae,” s. 36.

⁸³ Viz např. tamtéž, s. 253; 255–256; 319; ALKUIN Z YORKU, „Alcivini (Albini) carmina,”
s. 236. Pro výběr nejvýznamnějších míst v českém překladu viz SMETANOVÁ – ŠENK, „Se-
xualita,” s. 16–19.

⁸⁴ Pro komplexní rozbor viz tamtéž, s. 20–23.

⁸⁵ Ostatně právě Alkuin je i význačnou figurou na poli dějin emocí a sám zdůrazňoval
důležitost emocí a pocitů ve správném duchovním životě. Viz např. DAMIEN BOQUEL
– PIROSKA NAGY, *Medieval Sensibilities: A History of Emotions in the Middle Ages*, Medford:
Polity, 2018, s. 61–68, zde s. 64.

⁸⁶ FISKE, „Alcuin,” s. 551–575.

Toto označení se totiž hodí spíše na politickou rovinu přátelství, která vycházela z dobových společenských vazeb a nebyla nijak závislá na žádné předchozí filozofické tradici.

ZÁVĚR

V korespondenci Alkuina z Yorku lze identifikovat několik navzájem propojených rovin přátelství. V případě politické dimenze Alkuin přejímal dobový společenský koncept přátelství jakožto přísežné smlouvy, tedy to, co se z dnešního pohledu jeví jako důležitá společenská vazba. Avšak hlavní důraz byl u Alkuina kladen na duchovní rozměr přátelství, který rozvíjel v tradici anglosaských autorů. Tento duchovní rozměr však nabyl u Alkuina specifické podoby, a to především v korespondenci s Arnem ze Salcburku, kdy Alkuinovy dopisy vykazují na svou dobu nezvykle afektivní jazyk. Svou recepcí klasických filozoficko-etických konceptů přátelství Alkuin nikterak výrazně nevybočoval z řady jiných středověkých autorů. Výjimečné bylo spíše jisté spojení tématu přátelství se soteriologickými otázkami, kdy na pozadí svých dopisů rozvíjel myšlenky o vztahu mezi přátelstvím, duší a spásou. Narozdíl od mínění A. M. Fiske však tato studie poukázala, že Alkuinův koncept přátelství patrně nebyl nijak ovlivněn myšlením Cicerona. Důvodem k tomu mohla být jistá cizost Ciceronova konceptu přátelství mezi vybraným okruhem aristokratů pro Alkuinovu mentalitu. Další výzkum by se mohl za pomoci analýzy rukopisné tradice zaměřit na důvody rozdílného přístupu dvorské a klášterní kultury k Ciceronovým myšlenkám.

Friendship in the Correspondence of Alcuin of York

Keywords: Friendship; Individuality; Cicero; Alcuin of York; Carolingian Renaissance

Abstract: This paper examines friendship in the correspondence of Alcuin of York in the broader context of the development of concepts of friendship in the Latin West. The fundamental dimensions of friendship in Alcuin's work are identified, as well as the relationship between them. These are specifically the spiritual, philosophical-ethical and political dimensions. In addition, elements of the author's own emotionality can be perceived in

Alcuin's correspondence. The sources of Alcuin's concept of friendship are to be sought primarily in the patristic tradition.

Mgr. et Mgr. Martin Šenk
Ústav světových dějin
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova
nám. Jana Palacha 1/2,
116 38 Praha
martin.senk@ff.cuni.cz